

Mener samtykkebestemmelsen ikke hindrer samfunnsvernet

- Det er en feilslutning å tro at samtykkebestemmelsen i seg selv er til hinder for å ivareta samfunnsvernet.*

TEKST

Per Halvorsen

PUBLISERT 30. mars 2023

EMNER

samtykkekompetanse

Spesialisthelsetjenesten

tvang

Psykisk helsevern

INGEN HINDRING En feilslutning å tro at samtykkebestemmelsen er til hinder for å ivareta samfunnsvernet, mener jurist Øyvind Holst. Foto: Martin Bjørnstad

Det sier rådgiver og jurist Øyvind Holst ved Regionalt kompetansesenter for sikkerhets-, fengsels- og rettspsykiatri (SIFER).

Bakgrunnen for uttalelsene er at et regjeringsoppnevnt ekspertutvalg 15. juni leverer sin evaluering av samtykkebestemmelsen i Lov om psykisk helsevern. Ekspertutvalget skal blant annet vurdere om bestemmelsen har bidratt til å svekke samfunnsvernet.

Holst påpeker at lov om psykisk helsevern allerede har bestemmelser som ivaretar samfunnsvernet. Han viser til § 3–3 punkt 7 som han sier trumfer andre hensyn hvis det er «nærliggende og alvorlig fare for andres liv eller helse.»

– Da kan pasienten legges inn på tvang selv om vedkommende anses for å være samtykkekompetent, forklarer Holst.

Kan nekte å ta imot tilbud

Samtykkebestemmelsen ble innført i september 2017 og innebærer et vilkår om at pasienters med alvorlig psykiske lidelser må mangle samtykkekompetanse for å kunne underlegges tvungen observasjon, tvungent psykisk helsevern og behandling uten eget samtykke. Pasienter som har samtykkekompetanse, kan nekte å ta imot tilbud fra psykisk helsevern. Pasienter som etter en tids behandling gjenvinner samtykkekompetansen, kan velge å avslutte behandlingen. Denne retten gjelder altså selv om pasienten har en alvorlig sinnslidelse og konsekvensene er at pasienten igjen blir så dårlig at vilkårene for etablering av tvang oppfylles på nytt.

Holst sier at hensyn til samfunnsvern alltid har hatt et sterkt innslag i lov om psykisk helsevern. Han mener imidlertid at dette er underkommunisert, og sier det er en feilslutning å tro at samtykkebestemmelsen i seg selv er til hinder for å ivareta samfunnsvernet.

Overstyrer pasienthensyn

– Setter man seg ned og dissekerer paragraf 3-3 (tvangsparagrafen), fins det hold for å si at samfunnsvernet overstyrer hensynet til den enkelte pasient.

«En psykolog eller lege som går på jobb og tenker at denne pasienten må vi vernes mot, finner altså støtte i loven hvis hen vil»

Øyvind Holst, jurist, SIFER

En psykolog eller lege som går på jobb og tenker at denne pasienten må vi vernes mot, finner altså støtte i loven hvis hen vil, sier han.

LES OGSÅ

Selvbestemmelsens pris

Flere pasienter som forfaller. Mer tvang. Men også grundigere kliniske vurderinger. I psykisk helsevern er det blandete erfaringer med samtykkebestemmelsen.

Flere kilder Psykologtidsskriftet har vært i kontakt med, stiller spørsmål ved hvorfor samfunnsvernet har slått såpass tungt inn i mandatet til ekspertutvalget. Erlend Bugge leder Frivillighet og tvang, et kompetansesenter for medvirkning og bruk av tvang i psykisk helsevern (tidligere Tvangsforsk). Han tror medieomtalte enkelthendelser har vært styrende for deler av mandatet: episoden med knivstikking på Schous plass på Grünerløkka i Oslo sommeren 2019, bueskytteren på Kongsberg høsten 2021. Begge gjerningsmenn ble senere dømt til tvungent psykisk helsevern.

– Det er søkt å tro at det går an å styrke samfunnsvernet ved å fjerne vilkåret om manglende samtykkekompetanse i psykisk helsevernloven, sier Bugge.

Han påpeker at antall drap ikke har økt siden 2017, og at det ikke finnes pålitelige tall som viser at personer med psykiske lidelser utøver mer vold etter at lovendringen var et faktum.

Kripos har i en rapport argumentert med motsatt fortegn. «Nesten hvert tredje drap og drapsforsøk mellom 2014–2021 begått av personer med alvorlige psykiske lidelser», hevder de på sin hjemmeside politiet.no. Oppslaget bygger på rapporten «Vold begått av personer med alvorlige psykiske lidelser» som etaten publiserte før jul i fjor.

Tallmaterialet til Kripos er blitt sterkt problematisert av Kim Edgar Karlsen og Aina Fraas-Johansen i Norsk psykologforening. De er blant annet kritiske til måten Kripos har brukt statistikk på. Kripos sammenlikner personer med alvorlig psykisk lidelse i to ulike perioder og konkluderer med en økning på over 50 prosent når det gjelder drap og drapsforsøk. Dette mener Karlsen og Fraas-Johansen tilslører at tallene varierer fra år til år. De mener konsekvensen er stigmatisering av personer med alvorlig psykiske lidelser.

Samfunnsvernet

Regjeringen har oppnevnt et ekspertutvalg som skal evaluere vilkåret om manglende samtykkekompetanse for bruk av tvang i psykisk helsevern. Utvalget skal levere innstillingen innen 15. juni 2023. Ekspertutvalget skal blant annet «vurdere om vilkåret om manglende samtykkekompetanse har ført til større involvering av politiet enn tidligere, og om hevingen av terskelen for tvangsbruk har ført til mer vold eller andre samfunnsmessige konsekvenser, herunder for samfunnsvernet.» *Kilde: Fra mandatet til ekspertutvalg om tvang*

– I den grad det har vært en økning som ikke skyldes endret registrering av drapsforsøk, viser politiets egne tall at gruppen uten en psykisk lidelse står for mesteparten av endringen, sier Kim Edgar Karlsen.

«Sjansen for å bli drept av en person med alvorlig psykisk lidelse i Norge i 2022 var omtrent en til en million», påpekte de i en VG-kronikk 15. februar i år. Bak Kripos-rapporten står politioverbetjent og psykolog John-Filip Strandmoen og analytiker Heidi Fischer-Norman. De mener deler av kritikken fra Psykologforeningen er relevant.

Avviser stigmatisering

– Å dele tidsperioden i to og beskrive prosentvis endring kan påvirke hvor dramatisk økningen fremstår. Dette kunne vi fremstilt på annen måte, skrive de i en e-post til Psykologtidsskriftet.

De er imidlertid uenige i at de tilslører tallene.

– Vi oppgir variasjonen år for år, og vi presiserer at antallet drap er stabilt. Det er viktig at politiet presenterer tallmateriale også om sensitive tema med lav forekomst, skriver de.

De avviser at de bidrar til stigmatisering.

– Vi viser til Politiets trusselvurdering, hvor volden pekes på som en trussel, ikke menneskene. Menneskene trenger bedre hjelp og tettere oppfølging. Hvor stor voldstrusselen er, avhenger først og fremst av hvor godt vi som samfunn klarer å løse denne oppgaven, påpeker de.

Tettere samarbeid med politiet

Helse- og omsorgsminister

Ingvild Kjerkol. Foto: Per

Halvorsen

I en e-post til Psykologtidsskriftet skriver helse- og omsorgsminister Ingvild Kjerkol at enkelte alvorlige psykiske lidelser i kombinasjon med dårlige oppvekst- og levevilkår, rus og andre risikofaktorer kan gi forhøyet risiko for voldelige handlinger. Hun mener derfor det er viktig å styrke samarbeidet mellom helse- og omsorgssektoren og justissektoren om personer med psykisk lidelse og voldsrisiko.

– Det meldes at politiet i økende grad må bistå helsevesenet med å håndtere personer med alvorlig psykisk sykdom. Ekspertutvalget skal vurdere om det er behov for å foreslå lovendringer, skriver hun.

Hun understreker at svært få alvorlig psykisk syke utgjør en trussel for andre mennesker, og at det er viktig ikke å stigmatisere personer med psykisk lidelse.

LES OGSÅ

- Kan gi forhøyet voldsrisiko

Helsestatsråd Ingvild Kjerkol mener helse- og omsorgssektoren og justissektoren bør samarbeide bedre om personer med psykiske lidelser og voldsrisiko.

*** Merknad:** Saken er oppdatert 13. april 2023

Teksten sto på trykk første gang i Tidsskrift for Norsk psykologforening, Vol 60, nummer 4, 2023, side 206

TEKST

Per Halvorsen, journalist